

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА АРХЕТИПІКИ

**АРХЕТИПІКА І ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ:
ІНСТИТУЦІЙНІ ФОРМИ,
МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИКИ**

**збірник наукових праць
переможців і кращих авторів
Першого міжнародного конкурсу молодих учених**

**КИЇВ
НТЦ «Псіхєя»
2013**

УДК 342:321:316
ББК 67
A94

Схвалено Вченою радою Національної академії
державного управління при Президентіві України
(протокол № 202/4-9 від 21 травня 2013 року)

Експертна колегія:

Тетяна Данилова, канд. філос. наук (Київ, Україна);
Володимир Козаков, д-р держ. упр., проф. (Київ, Україна);
Павло Крупкін, канд. фіз.-мат. наук, с. н. с., (Париж, Франція);
Катерина Меркотан, канд. політ. наук (Борне Суліново, Польща);
Валентина Мамонова, д-р держ. упр., проф. (Харків, Україна);
Андрій Мартинов, д-р іст. наук, с. н. с. (Київ, Україна);
Людмила Приходченко, д-р держ. упр., проф. (Одеса, Україна);
Олена Шибанова-Росенко, канд. екон. наук, проф.
(Лондон, Велика Британія; Твер, Росія).

A94

Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми та практики [Текст] : збірник наукових праць переможців і кращих авторів Першого міжнародного конкурсу молодих учених ; Київ, 24 травня 2013 р. / за ред. Е. А. Афоніна, Г. Л. Рябцева. – К. : НАДУ, 2013. – 112 с.

ISBN 978-966-95379-6-6

До збірки увійшли статті переможців і кращих авторів Першого міжнародного конкурсу молодих учених, фінал якого пройшов у рамках Четвертого теоретико-методологічного семінару за міжнародною участю «Архетипіка і державне управління: інституційні форми, механізми і практики» (22-26 травня 2013 р., Київ, Україна).

УДК 342: 321: 316
ББК 67

© Українська школа архетипіки, 2013

ISBN 978-966-95379-6-6

ЗМІСТ

До читача

<i>Марина БІЛИНСЬКА</i>	5
<i>Сергій КОТОВ-ДАРТІ</i>	6

Теорія та історія державного управління, державної служби та місцевого самоврядування (архетипна парадигма)

<i>Ігор РЕШЕВЕЦЬ</i> . Архетипна парадигма в політико-адміністративному менеджменті	7
<i>Марина СТАРОВА</i> . Проблеми морально-етичної поведінки лідера в колективі: архетипна парадигма	17
<i>Олександр ЧАБАН</i> . Архетипні та соціокультурні основи корупційної поведінки в українській дійсності	25

Механізми державного управління, державної служби та місцевого самоврядування (архетипна парадигма)

<i>Олена БУЛКІНА</i> . Архетипні особливості здійснення політичної професійної діяльності	34
<i>Степан ГАЛИЧ</i> . Політичні вибори в Україні: архетипний підхід	41
<i>Юрій ГУБАРЄВ-ЗОЛОТУХІН</i> . Маніпулювання масовою свідомістю	51
<i>Сергій ДОРОШЕНКО</i> . Державно-приватне партнерство як наслідок архетипіки в державному управлінні	59
<i>Альберт ЗЕЛЯК</i> . Комунікації в публічній сфері та їх архетипіка	67
<i>Надія ПАВЕЛКО</i> . Архетипна природа державної аграрної політики України	74
<i>Аліна ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО</i> . Механізм збалансування та державної підтримки реалізації інтересів у сфері земельно-орендних відносин: архетипна природа	81

Проблеми планування розвитку територій (архетипна парадигма)

<i>Віталій ОМЕЛЬЯНЕНКО</i> . Управління процесами створення регіональної екосистеми інновацій з урахуванням особливостей інституційних архетипів	90
<i>Юлія ЧЕРКАСОВА</i> . Планування територій суспільного значення в житлових районах (архетипний підхід)	97
<i>Євген ЮРЧЕНКО</i> . Збереження архетипу територій при плануванні і забудові населених пунктів	104

Українська школа архетипіки	110
--	-----

TABLE OF CONTENTS

To the reader

<i>Maryna BILYNSKA</i>	5
<i>Sergej KOTOV-DARTEY</i>	6

**Theory and history of public administration, state services
and local self-government (archetypical paradigm)**

<i>Igor RESHEVETS</i> . Archetypical paradigm of the political administration management.....	7
<i>Marina STAROVA</i> . The problems of ethical behavior of a leader in the group: the archetype paradigm	17
<i>Alexander CHABAN</i> . Archetypical and socio-cultural foundations of corruptive behavior in the Ukrainian reality	25

**Mechanisms of public administrations, services
and local self-government (archetypical paradigm)**

<i>Helen BULKINA</i> . Archetypical peculiarities of professional political activity implementation.....	34
<i>Stepan GALYCH</i> . Political elections in Ukraine: archetypical approach.	41
<i>Yuriy GUBAREV-ZOLOTUKHIN</i> . Mass consciousness control.....	51
<i>Sergey DOROSHENKO</i> . Public-Private Partnership (PPP) as a consequence of archetypical patterns in the state administration	59
<i>Albert ZELYAK</i> . Communications in the public sphere and their archetypical patterns.....	67
<i>Nadiya PAVELKO</i> . Archetypal nature of state agricultural policy in Ukraine.....	74
<i>Alina POMAZA-PONOMARENKO</i> . Balancing and state support mechanism for realization of interests under in land lease relations: archetypical nature	81

Development problems in planning of territories (archetypical paradigm)

<i>Vitaliy OMELIANENKO</i> . Administering the processes of regional ecosystem innovations creation considering the peculiarities of institutional archetypes	90
<i>Juliya CHERKASOVA</i> . Planning of territories of public value in residential areas (archetype approach)	97
<i>Evgenii YURCHENKO</i> . Planning and development of residential areas preserving the territorial archetypes	104

Ukrainian school of archetypes	110
---	-----

Олександр ЧАБАН

*слухач магістерської програми за спеціальністю «Державне управління»
Харківського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України
(Харків, Україна)*

АРХЕТИПНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІЙСНОСТІ

Розглянуто феномен корупційної поведінки через призму архетипу «дару», який допомагає нам по-новому зрозуміти корупцію в українській дійсності. Особлива увага приділяється подальшим перспективам дослідження корупції як частини більш широкого і складного соціокультурного та історичного контексту. Саме ці аспекти корупційної поведінки на сьогодні вивчені мало і нечасто беруться до уваги дослідниками.

Ключові слова: *корупція, архетип «дару», культура, «блат», дарообмін, реципрокний обмін.*

Постановка проблеми та актуальність теми дослідження. Зростання уваги світової громадськості до проблем корупції актуалізувалося в 1990-х, підкреслюючи негативні соціальні, політичні та економічні наслідки цього руйнівного явища для більшості країн світу. Корупція – популярна тема для публічного громадського обговорення та повсякденних розмов і в Україні. Авжеж, неприємно усвідомлювати, що за результатами 2012 р. Україна посіла 144-е місце в індексі сприйняття корупції міжнародної організації Transparency International, отримавши 26 балів зі 100 можливих. Хоча треба визнати, що такі індекси не відображають повної картини зростання рівня корупції за певний час, бо досить складно знайти будь-який однозначний кількісний або якісний вимір цього явища. Зате з повною впевненістю можна сказати, що зросла суспільна цікавість до проблеми корупції.

Дебати з приводу підходів до розуміння корупції серед учених ще тривають. Як стверджує американський політолог А. Гайденгаймер у роботі «Політична корупція», «історія цього терміна рясніє різними смислами і значеннями» [7, с. 149]. Однак можна сказати, що найбільш поширеним і домінуючим дискурсом на сьогодні залишається традиційний, нормативний підхід, у центрі якого перебуває неприйняття та повне засудження цього явища. Услід за цим іде в хід етико-правовий аспект вирішення проблеми, який розглядає корупцію як «зловживання службовим становищем для отримання особистої вигоди», окреслює рамки (не)законності дій та аналізує кодекси поведінки через призму етичних проблем у сфері державного управління.

Можна погодитися з деякими науковцями, що таке конвенційне визначення корупції пропонує занадто вузьке розуміння предмета та робить надмірний акцент на незаконності корупційних практик [12, с. 57]. Цей обмежений підхід не спонукає до більш повного розуміння неоднозначного феномена корупції в різних суспільст-

вах. Французький дослідник Олів'єр де Сардан констатує, що «в країнах, особливо уражених корупцією, її стигматизація хоч і є центральним елементом дискурсу всіх верств суспільства, але це не призводить до спроб вирішити проблему. Такі рішення можна знайти тільки зрозумівши культурний контекст корупції» [11, с. 25–52]. Вічна присутність у суспільствах, стійкість і постійне повернення корупції свідчать про складність цього феномена, дискурс якого можна буде адекватно сприйняти тільки за умови, що він буде усвідомлюватися як частина більш широкого соціокультурного та історичного контексту.

Попередня спроба окреслити актуальність та визначення невирішених завдань порушеного питання підводить до необхідності використання міждисциплінарного підходу до вивчення та розуміння проблематики корупції. Виходячи з цього, **метою статті** є спроба поєднати унікальні за своєю методологією та інструментарієм архетипний підхід із соціально-історичною та економічною антропологією для розуміння феномена корупції в українській дійсності.

Виклад основного матеріалу. Культура існує та проявляє себе у певних міфах, символах, звичаях, ритуалах, уявленнях, базових цінностях тощо, які зберігають ідентичність будь-якого народу всупереч динамізму історії. Культурні символи передаються та транслюються від покоління до покоління і врешті-решт стають архетипними. У своїх роботах швейцарський психоаналітик К.-Г. Юнг (1875–1961) значну частину уваги приділяв саме архетипам, під якими він розумів несвідомо відтворювані схеми, що проявляються в образній формі у міфах та галюцинаціях, казках та творах мистецтва. Це – сукупність первісних уроджених мотивів, що складають зміст «колективного несвідомого», ціннісна природа котрого «завжди містить у собі певний особливий «вплив» або силу, завдяки якій дія його має нумінозний характер, тобто архетип зачаровує або спонукає до дій» [17, с. 97–128].

Для швейцарського вченого архетип виступає як уроджений стереотип людської поведінки, вироблений у процесі історії. В архетипній ситуації людина діє у відповідності до незмінних успадкованих образів колективного несвідомого, які із часом можуть набувати динамічного характеру. Виходячи із цього, на думку багатьох послідовників К. Юнга, розуміння комплексності соціально-історичного досвіду та культурних цінностей суспільства через архетипну складову є принциповим моментом для адекватного сприйняття дискурсу будь-яких усталених практик сьогодення.

Реконструкція архетипів є актуальним та перспективним підходом, який допомагає шляхом трансформації символів минулого тлумачити певні суспільно-політичні процеси сьогодення. Український учений С. Кримський (1930–2010) писав: «Архетипи асоціюють особливе методологічне бачення, коли завдяки перетворенню минулого в символи останніми окреслюються смисли майбутнього, а архетипи висвітлюються як «культура попереду нас»» [5, с. 98]. Отже, у рамках окресленої теми статті перспективно буде проаналізувати концепт «дару», який проходить через усю історію людської свідомості, тим самим набуваючи архетипного значення. Саме реконструкція архетипу «дару» допоможе нам по-новому зрозуміти феномен корупції в українській дійсності.

Архетип «дару» притаманний більшості культур, але в кожній він наповнюється своїм особливим змістом. «Дар» був одним із найголовніших символів украї-

нців. Архетип «дару» є наскрізним ментальним концептом, який сприяв формуванню певного способу мислення та світосприйняття українського народу, і надалі залишається невід'ємною складовою нашої культури. Це навіть простежується в славнозвісній характеристиці українців, відомих своєю щедрістю та гостинністю.

Від початку символ «дару» набуває сакрального значення, а практика дарування стає формою вираження усвідомленого буття. Символ дарування інтерпретується українцями в першу чергу не в матеріальному аспекті, а в духовному. Символ та практика дарування набуває онтологічного статусу в архаїчній культурі, що наближає родину до богів, уводить її в коло «своїх». Саме тому дарування стає зразковою моделлю для підтримання відносин в усіх важливих сферах суспільного життя українців [15, с. 1-2].

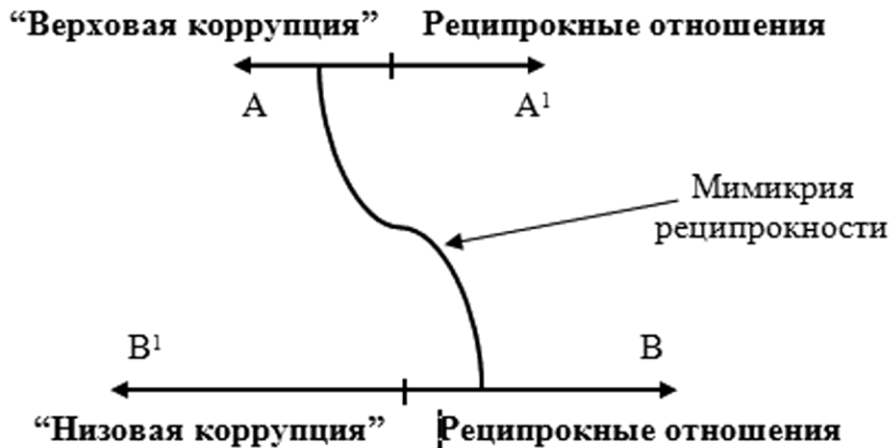
Обмінні відносини традиційних суспільств як система дарообміну (gift-exchange) незмінно цікавили і цікавлять багатьох учених в рамках соціально-історичної та економічної антропології (М. Мосс, Б. Маліновський, А. Гуревич, К. Поланьї, Г. Далтон, М. Салінз, К. Леві-Стросс, Л. Хайд та інші). Відносини дарообміну в традиційній культурі отримали осучаснені назви «економіка дарування», «престижна економіка» або реципрокний обмін.

Уперше дослідження феномена дару було зроблене відомим «батьком французької антропології» М. Моссом (1872–1950). У своїй праці «Нарис про дар», написаній на величезному етнографічному й історичному матеріалі, автор відмітив, що для архаїчних суспільств феномен дару був універсальним засобом обміну та тотальним фактом людських стосунків [9]. Міжособистісні відносини були предметом постійного торгу у формі вручення та прийняття дарів. У сучасній літературі поняття дару трактується досить широко, охоплюючи різні форми обміну, які залежно від ситуації та дослідницького контексту аналізуються як мережевий, символічний, реципрокний обміни, раціональний вибір та ін. «Незалежно від мети дарування і природи відносин між учасниками обміну предметами дарування можуть бути взаємні послуги, матеріальні блага, додаткові зусилля, відданість, репутація тощо» [3, с. 343].

Також ефективним бачиться розгляд корупційної поведінки в рамках концепції реципрокності (від лат. *reciprocus* – взаємний, обопільний) угорського соціолога, економіста та антрополога К. Поланьї (1886–1964).

Соціальна структура будь-якого суспільства тяжіє до форм «великої родини». Із цього приводу К. Поланьї стверджує, що «чим ближчими один до одного почувають себе члени великої спільноти, тим більше вони будуть схильні перекладати на реципрокну основу конкретні відносини...» [10, с. 70]. Пропорції та характер дарообміну значно залежать від соціального статусу особи, який також визначає існуючі між людьми відносини. Якщо розглядати горизонтальний дарообмін (рис. 1), то вибудовується реципрокна мережа на симетричній основі (дарообмін між членами горизонтальної мережі $A-A^1$ та $B-B^1$, статус яких є однаковим або незначно відрізняється). У цій мережі практики дарообміну виконують роль символу «доброї волі», яка дозволяє зміцнити відносини та встановити довіру як форму соціального капіталу. У цьому випадку реципрокність є інструментом прирощення соціального капіталу. Залучення індивіда до реципрокної мережі дає змогу підвищити свій потенціал, репутацію або отримати допомогу ресурсами в різних формах.

Наприклад, для бізнесу участь у такій мережі надає можливість одержати пільговий грошовий кредит, зменшити податкові платежі або ухилитися від дотримання дорогих регулюючих норм. Якщо відверто проаналізувати внутрішню українську структуру державного управління, то практики дарообміну свідчать про те, що тут найчастіше наймають на роботу працівників, виходячи не з їх професійних характеристик як державного службовця, а з кількості зв'язків. Не допомагає навіть наявність формальних конкурсів, тестування та іспитів. Можна стверджувати, що існування корупційної поведінки в переважній більшості своїх проявів є неможливим без реципрокних відносин ні у «верхових», ні в «низових» взаємодіях.

Рис. 1. Горизонтальний дарообмін

Під час розгляду вертикальних відносин дарообміну між А і В, тобто акторами, соціальні статуси яких значно відрізняються, корупційні відносини лише зберігають форму реципрокності. Асиметричні зв'язки відтворюють відносини на кшталт «патрон – клієнт». Цей тип дарообміну фактично виявляється його запереченням. Це – перетворена форма попередньої данини, податі та інших форм підношень, коли нижчий за статусом вважався зобов'язаним вищому. Але небагато людей хоче сприймати такий вертикальний дарообмін як прояв логіки стягування данини. В українській суспільній практиці можна знайти багато прикладів, коли деякі люди несуть добровільно невеликий «дар» (хабар), цим самим намагаючись психологічно стерти незримий вертикальний асиметричний бар'єр між учасниками обміну. Але «добровільний обмін» ієрархічно організованих суб'єктів не породжує відносин реципрокності, а обмінні ресурси не перетворюються на дари. Швидше за все, відбувається *мімікрія реципрокності* за рахунок дотримання зовнішніх атрибутів дарообміну [1, с. 6–11].

У найзагальнішому та спрощеному вигляді різниця між реципрокним обміном і патрон-клієнтськими відносинами полягає в такому: *дар* – є атрибутом реципрокності, *данина* – основа відносин «патрон – клієнт».

У Київській Русі основною формою обміну дарами були бенкети, коли князь годував своїх підданих, а вони віддавали йому данину. Такий обмін був обов'язковим. Так, Данило Заточник дорікає Ярославу Мудрому за те, що він перший із князів став скупим до своїх підданих: «Друзі та близькі й ті зневажають, бо не поставив перед ними трапези зі стравами різноманітними... Хай не буде, княже

мій пане, рука твоя скута на подавання вбогим, бо ані чашею моря не вичерпати, ані нашими стяганнями твого дому не виснажити» [13, с. 31–32]. Але свого символічного значення на Русі дар не втратив і в період пізнього Середньовіччя (XV–XVI ст.), виступаючи одним із необхідних атрибутів та інструментів налагодження стабільних політичних зв'язків як усередині окремих князівств, так і на міждержавному рівні.

Український дослідник Олена Донченко в одній із своїх статей написала таке: «Мета розкопок в області архетипової парадигми – показати, що не лише архетип може регулювати життя і діяльність людини, але й людина спроможна допомогти архетипу стати своїм другом, знайти з ним спільну мову, знайти тим самим власну мудрість (цілісність)» [4, с. 35]. Це дуже цікаве твердження, особливо в рамках досліджуваної проблематики. Можна сказати, що сучасне українське суспільство знайшло спільну мову з архетипом «дару», який створює альтернативні та легітимні неформальні соціальні структури взаємозв'язку.

Можна погодитись із харківським політологом О. Крисенком, що в українській дійсності склалася соціально-генетична природа корупції як неформального інституту. «Корупційні практики певним чином є виявом фантомного функціонування досучасних соціальних правил, т. зв. дарообміну, або реципрокного обміну. Передусім це стосується «побутової корупції», дрібного хабарництва, системи корпоративних подарунків представникам фіскальних інституцій. Фактично корупція в даному разі інтерпретується як етичне явище або соціально легітимне явище, адже інтерпретує «корупційну вдячність» як адекватну поведінку, тоді як формалізовані моделі поведінки сприймаються як егоїстичні, позбавлені духу людяності» [6, с. 60]. Саме таке сприйняття деяких практик дарообміну допомагає знаходити для учасників обміну виправдання у своїх очах корупційної поведінки через «людський та повсякденний вимір» цього явища, який часто не береться до уваги багатьма дослідниками.

Важливим фактором живучості традиційних відносин більшої частини суспільства може бути сильна потреба у взаємному «соціальному страхуванні» як умові виживання, що є характерним не тільки для архаїчних, але і для сучасних великих суспільств. Орієнтація на особисті зв'язки у мережах дарообміну свідчить про глибоко вкорінений, усталено відтворюваний у масових практиках характер неофіційного інституту корупції, який, на думку більшості населення України, визнається значно ефективнішим, ніж формальні та офіційні структури.

Деякі дослідники акцентують увагу на тому, що неформальні практики у пострадянських суспільствах є наслідком радянської культури, коли групи взаємної підтримки і взаємодопомоги відігравали велику роль, а володіння акціонерним капіталом та відносини взаємного кредитування підсилювалися дружніми або родинними зв'язками [8, с. 70]. Але, на мою думку, радянський період більшою мірою актуалізував, поширив та зміцнив українську культурну константу, а саме опору на сімейні цінності та створення «сімейних груп» як форми соціальної організації. До цього контексту, безумовно, належить той факт, що в переважній частині своєї історії Україна не мала усталеної державності, що сприяло створенню важливості сімейних зв'язків, за логікою якої «добрим є все те, що працює на тебе і твою родину». Така практика допомагала виживати в складних життєвих умовах.

Але саме в радянські часи, коли більшість українського населення не змогла перейнятися довірою до держави та її адміністративних органів, такі слова, як «блат», «рука», «наша людина», «кругова порука» тощо, міцно ввійшли в повсякденний лексикон. Як приклад можна розглянути феномен «блату», що став формою дарообміну і полягав у використанні особистих і неформальних контактів для отримання товарів та послуг при їх дефіциті. Я не помилюся, стверджуючи, що це і досі вважається абсолютно легітимною практикою. Відмінність «блату» від «хабара» полягає в тому, що «блат» – це свого роду знак приналежності до певного кола, де важливим вважаються особисті відносини між учасниками процесу. Таким чином, межа між «блатом» і корупцією стає розмитою. Як зазначає український соціолог В. Степаненко, «наявність та стійкість неформальних відносин у пострадянських країнах, зокрема в Україні, були (та й досі є) об'єктивною раціональною життєвою стратегією виживання у колі «своїх людей» в період болісної соціальної трансформації» [14, с. 198–211].

На сьогодні складається парадоксальна ситуація, коли в українському суспільстві критикуються будь-які прояви корупційної поведінки, але більшість людей по змозі залюбки включилися б у мережі реципрокних відносин. Цьому сприяє й стійке переконання українців, що досягти успіху в житті можна лише за наявності «корисних» зв'язків. Ми маємо справу з українським «статусним і даруючим суспільством», яке спирається на звичайне право дарообміну.

Економіка дару в цілому має особистий, персоніфікований характер. Така ситуація сприяє психологічному та соціально-політичному створенню патримоніального виміру бюрократії (лат. *patrimonium* – вотчина, приватне володіння), коли чиновниками і «прохачами» певних послуг або благ державна установа найчастіше сприймається серед населення не як інституція держави, а як «приватна власність» людини, сім'ї або певного клану. Це можна простежити і в сучасній персоніфікації адміністративних послуг у державному управлінні, коли більшість українського населення сприймає надання певних послуг як прояв волі певного чиновника, який асоціюється з державною установою, хоча при цьому будь-яка адміністративна послуга для громадян гарантується державою. Отже, глибинні витoki корупції лежать у сфері зіткнення колективних стереотипів, уявлень, культури та традицій з діяльністю сучасної держави, яка слабко контролює свій адміністративний апарат.

Треба визнати, що багато дослідників корупційної проблематики не сприймають та не виявляють прямого генетичного зв'язку між традиційною практикою, яка схожа на сучасну корупцію, і нинішніми формами корупції. Наприклад, американські дослідники Р. Райт та Е. Симпкінс вважають, що сучасна корупція – це здебільшого результат спотворення традиційних звичаїв, а не перенесення їх у новий політичний контекст [2, с. 33-34]. Але мені здається, що таке розуміння корупції тільки підтверджує вплив досучасних звичаїв на сьогоднішні базові цінності та організаційні практики, але з плином часу вони змінюються, пристосовуються та осучаснюються, в чому можна розгледіти і «спотворення». «Спотворені традиційні звичаї» – це також звичаї, але в модифікованій формі.

Під час пошуку додаткової інформації для написання статті мою увагу привернув дуже цікавий та показовий історичний факт періоду Російської імперії

(справедливий і для України, на більшій території якої в ті часи була сформована імперська адміністративна структура), що до початку ХХ ст. чиновник, який відмовлявся від винагороди, багатьом прохачам здавався дивним і підозрілим. Як серед чиновників, так і серед деяких верств населення ті, хто нічого не брав, вважалися дурнями або боягузами [16, с. 33]. *Виникає питання, чи може така форма колективного сприйняття «чесного чиновника» існувати в сучасному українському суспільстві?*

Концентрація уваги лише на політичних, економічних, адміністративних або правових факторах корупційної поведінки чиновників призводить до того, що корупція зображується як «гра одного актора». Але в дійсності, корупція – це активна взаємодія двох, а в деяких випадках, трьох сторін. Така ситуація призводить до того, що, незважаючи на механізми формальних обмежень і посилення адміністративної боротьби з проявами корупції, відтворення корупційних дій залишається стійкою практикою в різних галузях суспільного життя України. Таким чином, для боротьби з корупцією недостатньо зміцнення контрольних органів або інших репресивних заходів, необхідне вивчення «іншого боку» корупційних практик, тобто «пересічного громадянина», його ціннісних колективних уявлень, масової свідомості та соціальних відносин, які виражаються в практиках дарообміну. Це допоможе краще зрозуміти джерела й основи легітимності різних практик дарообміну як основи для корупційної поведінки.

Висновки та рекомендації. У цьому дослідженні феномена корупційної поведінки зроблено спробу поєднати архетипну парадигму психологічної науки з напрямом соціально-історичної та економічної антропології, які допомагають краще зрозуміти деякі джерела легітимності різних практик дарообміну як основи для корупції. Це різні наукові підходи, але в них є спільний знаменник, а саме розуміння важливості дослідження колективного та культурного успадкування різних форм взаємодії сучасного суспільства, які передаються через традиції, вірування та ритуалізацію суспільного буття досучасних суспільств. Нове міждисциплінарне знання дозволяє виявити можливі розбіжності між офіційними та реальними нормами і практиками.

Метою дослідження було не виправдання незаконності корупційної діяльності за допомогою посилення на «архетип», «культуру» або «дарообмін», а спроба продемонструвати, що кордони сучасної прийнятної поведінки людини аж ніяк не є універсальними. Доводиться визнати той факт, що боротьба з корупцією згори, яка нагадує короткострокову агітаційну кампанію з посиленням покарання, є неефективною, оскільки вона не зачіпає тих стійких і домінуючих стереотипів суспільної свідомості, стандартів і цінностей, які виховувалися десятки і навіть сотні років.

На порядку денному для української держави постала спроба позбавлення раціональної основи корупційних практик, що сприймається легітимним неформальним інститутом у державному управлінні. Але необхідно при цьому зрозуміти, що раціоналізація та легітимізація корупційних мереж в українській дійсності відбувається через визнання недосконалості та несправедливості існуючих формальних норм більшою частиною суспільства. Доки корупція залишатиметься єдиним інструментом, здатним забезпечити функціонування органів державного управління, її не буде подолано. У питаннях корупції можна погодитися з тезою деяких зарубі-

жних дослідників про те, що корупція в більшості країн, які розвиваються, стала невід'ємною частиною життя, і тому негайне вилучення матеріально-фінансових коштів, котрі перебувають у корупційному обігу, майже неминуче обернеться розвалом органів місцевого управління та низки інших владних структур [2, с. 39]. Такий постулат є справедливим і для України.

Список літератури

1. Арутюнян Б. К. Вопросы понимания коррупционного поведения [Электронный ресурс] / Б. К. Арутюнян. – Режим доступа : http://www.crrc.am/store/files/db_fellows/article%201.pdf.
2. Гевелинг Л. В. Клептократия. Социально-политическое измерение коррупции и негативной экономики. Борьба африканского государства с деструктивными формами организации власти / Л. В. Гевелинг. – М. : Гуманитарий, 2001. – 592 с.
3. Додлова М. Ч. «Обмен дарами» в отношениях государственных служащих / М. Ч. Додлова, М. М. Юдкевич // Экономический журнал Высшей школы экономики. – 2007. – № 3. – С. 337–363.
4. Донченко О. Феноменологія архетипу і державне управління / О. Донченко // Публічне управління: теорія та практика. – Х., 2010. – № 3-4. – С. 33–37.
5. Кримський С. Б. Архетипи української культури / С. Б. Кримський // Феномен української культури: методологічні засади осмислення : зб. наук. пр. – К. : Фенікс, 1996. – С. 91–112.
6. Крисенко О. В. Вплив неформальних інститутів на український політичний процес / О. В. Крисенко // Стратегічні пріоритети. – 2012. – № 4. – С. 58-62.
7. Липсет С. М. Коррупция, культура и рынки / С. М. Липсет, Г. С. Ленц // Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу / под ред. Л. Харрисона и С. Хантингтона. – М. : Московская школа политических исследований, 2002. – 320 с.
8. Лясота Л. Соціальні мережі та неформальні практики у політичному дизайні пострадянських суспільств / Л. Лясота // Політичний менеджмент. – 2006. – № 4. – С. 65–79.
9. Мосс М. Общества. Обмен. Личность. Труды по социальной антропологии / М. Мосс. – М. : Восточная литература, 1996. – 360 с.
10. Поланьи К. Экономика как институционально оформленный процесс [Электронный ресурс] / К. Поланьи // Экономическая социология. – 2002. – № 2. – Т. 3. – С. 62–73. – Режим доступа : http://ecsoc.hse.ru/data/692/586/1234/ecsoc_t3_n2.pdf.
11. Sardan J. P. O. A Moral Economy of Corruption in Africa / J. P. O. de Sardan // Journal of Modern African Studies. 1999. – № 1. – Vol. 37. – P. 25–52.
12. Сиссенер Т. К. Феномен коррупции в антропологической перспективе / Т. К. Сиссенер // Борьба с ветряными мельницами? Социально-антропологический подход к исследованию коррупции. – СПб : Алетейя, 2007. – С. 56–82.

13. Слово Данила Заточника, що писав він князю своєму Ярославу Володимировичу // Історія філософії України. Хрестоматія : навч. посібн. / упор. М.Ф. Тарасенко, М.Ю. Русин, А.К. Бичко. – К. : Либідь, 1993. – С. 30–37.
  14. Степаненко В. Суспільство громадянське і «не громадянське»: дискурси та моделі взаємодії / В. Степаненко // Українське суспільство 1994–2004. Моніторинг соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004 – С. 198–211.
  15. Холох О. І. Дарування – архетип української культури [Електронний ресурс] / О. І. Холох // Вісн. Чернігівськ. нац. пед. ун-ту. – 2011. – Випуск 95. – (Сер. «Філософські науки»). – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/filos/2011_95/holoh.pdf.
  16. Шаттенберг С. Культура корупції, или К истории российских чиновников / С. Шаттенберг // Неприкосновенный запас: дебаты о политике и культуре. – 2005. – № 4 (42). – С. 29–35.
  17. Юнг К. Об архетипах коллективного бессознательного / К. Юнг // Архетип и символ. – М. : Reneissance, 1991. – С. 97–128.
-

Alexander CHABAN

Master's program attendee

Kharkiv regional institute of state administration

National academy of Public administration at the President of Ukraine

(Kharkiv, Ukraine)

ARCHETYPICAL AND SOCIO-CULTURAL FOUNDATIONS OF CORRUPTIVE BEHAVIOR IN THE UKRAINIAN REALITY

The article examines the phenomenon of corrupt behavior through the prism of the «gift» archetype that helps us understand in a new way the corruption in Ukrainian reality.

Particular emphasis is made on the prospects for further study of corruption as part of a broader and more complex socio-cultural and historical context. These are the very aspects of corrupt behavior that have not been studied in-depth to this date and are rarely considered by researchers.

Keywords: *corruption, the «gift» archetype, culture, «blat», gift-exchange, reciprocal exchange.*
